

pracovně o spekulacích, jež jsou bez plodných následků a jež pro něj nemají jiný důsledek než ten, že na ně bude tím více domýšlivý, čím budou vzdálenější zdravého smyslu: neboť musil užít tím více ducha a umělosti, snaže se, aby je učinil pravděpodobnými. A měl jsem vždy svrchovanou touhu, abych se naučil rozeznávat pravdivé od klamného, abych viděl jasně do svých činů a krácel s jistotou tímto životem.

Je pravda, že posuzuje toliko mravy jiných lidí, sotva jsem v nich nalézal, co by mne posílilo; a že jsem v nich pozoroval téměř tolik rozličností, jako dříve v názorech filozofů. Největší tedy užitek, jež jsem z toho získal, byl, že vida mnoho věcí, jež se nám zdají sice velice přemrštěné a směšné, avšak jsou přece obecně přijímány a schvalovány jinými velkými národy, naučil jsem se nevěřit příliš pevně v nic, o čem jsem se přesvědčil pouze z příkladu a ze zvyků: a tak jsem se ponenáhlu osvobodil od mnohých omylů, jež mohou zatemňovat přirozené světlo našeho ducha a učinit nás méně schopnými řídit se rozumem. Když však jsem věnoval několik roků takovému studiu knihy světa a pokusil se nabýt jisté zkušenosti, rozhodl jsem se jednoho dne zkoumat také sebe sama a použít všech sil svého ducha k volbě cest, kterými se mám brát. Což se mi podařilo mnohem lépe, jak se mi zdá, než kdybych se nebyl nikdy vzdálil ani ze své země, ani od svých knih.

ČÁST DRUHÁ

Základní pravidla metody

Byl jsem právě v Německu, kam mne přivolaly války, jež posud tam nejsou ukončeny; a když jsem se vracel z korunování císařova¹⁴ k vojsku, počínající zima mne zadržela v ležení, kde, nenacházeje žádných styků, jež by mne rozptylovaly, a nemaje ostatně naštěstí žádných starostí ani vášní, jež by mne znepokojovaly, zůstával jsem po celý den uzavřen sám v teplé světnici, maje tak všechnu volnost obírat se svými myšlenkami.¹⁵ A tu především mne napadlo uvážít, že často není tolik dokonalosti v dílech, složených z několika částí a vytvořených rukou rozličných mistrů, jako v dílech, na nichž pracoval jen jediný.¹⁶ Tak například stavby, jež podnikl a dokončil jeden stavitel, jsou obvykle krásnější a lépe uspořádané než ony, jež se snažilo opravit několik lidí, kteří použili starých zdí, vystavěných k jiným účelům. A tak ona stará města, jež byvše zpočátku pouhými podhradími, stala se časem velkými městy, jsou obvykle špatně rozvržena, srovnáme-li je s oněmi pravidelnými městy, vyměřenými na volném prostranství jediným inženýrem podle jeho vlastní úvahy, třeba na některých jejich budovách, když je prohlížíme každou zvlášť, nalezneme často právě tolik, ne-li více umění, než u budov oněch druhých měst; avšak vidouce, jak jsou uspořádána, tu velká budova, onde malá, a jak křivé a nevyrovnané ulice tvoří, řekli bychom, že spíše náhoda je takovým způsobem upravila než vůle některých lidí, nadaných rozumem. A uvážíme-li, že přece v každé době bylo několik úředníků, kteří měli za povinnost bdít nad stavbami soukromníků, aby byly na ozdobu obce, poznáme, že je nesnadno vytvořit velmi dokonalé věci, pracuje-li se toliko na dílech druhého. Tak jsem si také představoval, že národy, které, byvše dříve polodivošské a zcivilizovavše se jen ponenáhlu, tvořily si své zákony jen postupně, když je nesnáze, plynoucí ze zločinů a sporů